

Brutalni čas orošen z mehko

ŽENJA LEILER

Angela Vode, skriti spomin
scenarij Alenka Puhar, Ana Lasić, Maja Weiss
režija Maja Weiss
produkcija TV Slovenija, 2009
TVS, 8. 4. 2009

Film, ki je za svojo junakinjo postavil Angelo Vode (1892–1985), predvojno borko za pravice žensk in socialno pravičnost, učiteljico prizadetih otrok, publicistko, dobrodelno aktivistko in eno prvih slovenskih komunistk, je poseben vsaj trikrat. Najprej je to film visokih produkcijskih standardov, za katere gre poklon celotni avtorski ekipi. Še posebej, ker film na večini avtentičnih lokacijah prikazuje dogodke več kot pol stoletja oddaljenega časa. Potem je tu dejstvo, da je na domačem filmskem platnu – ko seveda govorimo o igranem filmu – prvič tako eksplicitno prikazana resnična življenjska zgodba osebe s pravim imenom in priimkom, ki je bila po koncu druge svetovne vojne zaradi lastnega prepričanja najprej obsojena na politično montiranem procesu, bila potem zaprta, po izpustitvi pa je do svoje smrti leta 1985 veljala za neosebo. Skratka, prvič je v ospredju filma usoda sprva prepričane komunistke, ki je zaradi svojega poguma, demokratičnega duha in tudi svojeglavosti postala žrtev povojnega političnega sistema, natančneje, njegovih glavnih akterjev. Sistema, ki ne le svoje spektakle, ampak tudi debakle vse do danes legitimira s bojem zoper fašizem in nacizem. Ta zgodba še zdaleč ni edina, je pa seveda v svoji individualnosti enkratna. Angela Vode je bila tako antifašistka kot antinacistka. Bila je zaprta tako v italijanskem zaporu kot nemškem taborišču. A bila je tudi strastna nasprotnica pakta med Hitlerjem in Stalinom, zato je morala – potem ko je bila avgusta 1947 obsojena na Nagodetovem procesu – spoznati še komunistične zapore.

Tretja posebnost je dejstvo, da film ne skriva svojega sporočila pod črto: danes sistema, ki se je temeljno formiral z zločinom in brutalnim kršenjem človekovih pravic, torej najprej z množičnimi povojnimi poboji, potem s političnimi procesi, ves čas pa s terorjem strahu, podloženim z ovajanji, ne moremo več mitizirati, ga v imenu »višjih« ciljev in sfriziranih »resnic« opravičevati. Ga je pa treba skupaj z njegovim zgodovinskim časom razlagati in kazati vse njegove posledice. Tako drugo kot tretje bo pri delu gledalcev gotovo naletelo na nelagodje, pa najbrž tudi na kritike o enoplastnem prikazu ideološke zadržitosti nekaterih glavnih slovenskih predvojnih in povojnih partijcev, ki jih film sicer ne imenuje s pravimi imeni. Jih je pa mogoče prepoznati. A da ne bo pomote – v tej historični panorami je v ospredju predvsem pretresljiva usoda ženske, ki ji je bila svoboda misli in lastnih prepričanj pomebnejša od osebne svobode. V tem smislu je zgodba Angele Vode zgodba mnogih.

Film, katerega podlaga je knjiga pričevanj Angele Vode Skriti spomin, se osredotoči na obdobje med letoma 1929 in 1953, torej čas, ki je bil zanjo

ključnega pomena. Po eni strani ga odpira njen predvojni socialni aktivizem, po drugi strani zapira izpustitev iz zapore, ki je zanjo pomenila popolno izločitev iz javnega življenja. Ta časovna zamejitev sicer 93 let dolgega življenja (končala ga je sama) daje filmu, ki pripoved niza linearno, dovolj koherentno in trdno zgradbo. Morda v prvem delu prek dialogov speljano preveč »na hitro«, kar deluje malce plakatno, mestoma tudi težno.

Čeprav film avtentično rekonstruira posamezne dogodke – med njimi izživiljanje med zasliševanjem v zaporu, sojenje na Nagodetovem procesu, podprto s progromaškim skandiranjem množice pred in za vrati sodišča, nečloveške razmere v ženskih zaporih v Begunjah in Rajhenburgu, brezupno trkanje od vrat do vrat sestre Angele Vode, da bi kaj zvedela o njej – pa se ne ustavlja ob poudarjanju oziroma vertikalnem prikazovanju človeškega in ideološkega enoumja časa. Gledalca ne angažira s poudarjeno naturalističnimi prizori; še posebej ozračje na sojenju, pa tudi razmere v zaporu, je bilo glede na dostopno arhivsko gradivo v resnici precej strašnejše od prikazanega. Kaže pa predvsem v duhu svobodno žensko, ki se ji godi velika krivica in katere življenje je v kolesju zgodovine pomenilo manj kot nič. Film »ta manj kot nič« vzdigne v *hommage*.

Režiserka Maja Weiss se je v tej pretresljivi pokrajini osebne in kolektivne zgodbe znašla zelo suvereno. In predvsem občutljivo. Najbolj morda v prizoru, ko Vodetova odhaja iz zapore Rajhenburg, na opusteli železniški postaji pa mimo nje stopi deklica v rdečem plašču, za katero se obrne kot za oddaljenim sanjskim spominom na neko za vedno izgubljeno otroštvo, na neko za vedno izgubljeno življenje. Fotografija Bojana Kastelica, ki se skozi ves film poigrava z impresivnim, pa duhu časa komplementarnim prepletom svetlobe in senc, ta prizor orosi z mehko. Nasploh daje fotografija temu filmu, ki ga z elipsami zaokrožajo motivni simboli, kot je denimo podoba zaporniških rešetk, za katerimi sije sonce, pod njimi pa se plazijo podgane, ves čas nekako otožen videz.

In seveda Silva Čušin kot Angela Vode, katere podoba je z redkih fotografij komajda znana. Tista, ki je znana, kaže starejšo sivolaso gospo mehkega obraza in dostojanstvenega, celo nekako kljubovalnega pogleda. Prav na tem robu je Vodetovo sugestivno zgradila tudi Silva Čušin. In prav ta rob je tisto, na kar film nima in najbrž tudi ne more imeti odgovora, in obenem tisto, kar se najbolj dotakne gledalca: Od kod ta hkratnost mehke in kljubovalnosti, ki ne pozna maščevanja, po vsem, kar ji je brutalno strlo življenje?

Popravek

V včerajšnjem članku *Življenje, končano desetletja pred smrtjo*, se mi je nehote zapisalo, da je bila kreatorka maske in frizur v filmu *Angela Vode, skriti spomin* Alenka Nahtigal. Ni bila. Bile pa so v rokah Aljane Hajdinjak. Obema oblikovalkama filmske maske se iskreno opravičujem. ŽENJA LEILER